

УДК 343.21

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ ПРИ КОНКУРЕНЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ¹

Ольга УС,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню проблем кваліфікації злочину при конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм. З'ясовані сутність та співвідношення загальної та спеціальної кримінально-правових норм. Встановлені та проаналізовані ознаки, що характеризують конкуренцію загальної та спеціальної норм. Окреслено причини та доцільність виділення спеціальних кримінально-правових норм. Вироблений підхід до виділення видів конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм та співвідношення з подібними (схожими) правовими явищами. Запропоновані правила (рекомендації) кримінально-правової оцінки вчиненого діяння (кваліфікації злочину) за наявності конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм (правила подолання конкуренції).

Ключові слова: кваліфікація злочину, кримінально-правова оцінка вчиненого діяння, конкуренція кримінально-правових норм, загальна та спеціальна кримінально-правова норма.

QUALIFICATIONS OF A CRIME IN COMPETITION OF GENERAL AND SPECIAL CRIMINAL REGULATIONS

Olha US,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal Law № 1
of Yaroslav Mudryi National Law University

SUMMARY

The article is devoted to investigation of the problems of the crime qualification at competition of general and special criminal and legal norms. The essence and correlation of general and special criminal and legal norms are found. Established and analysed the features characterizing the competition of general and special norms. Reasons and expediency of allocation of special criminal regulations is outlined. The approach to the allocation of competition types of general and special criminal and legal norms and relation with similar (comparable) legal phenomena has been produced. The rules (recommendations) of the criminal and legal assessment of the committed act (the qualification of a crime) in the presence of competition of general and special criminal and legal norms (rules of competition overcoming) are proposed.

Key words: qualifications of the crime, criminal legal assessment of the committed acts, competition of criminal law norms, general and special.

Постановка проблеми. Конкуренція кримінально-правових норм – це об'єктивний процес, пов'язаний зі зміною відповідних суспільних відносин, розвитком кримінально-правових відносин, їх законодавчою регламентацією та встановленням кримінальної відповідальності за спричинення шкоди охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам. Останнім часом конкуренція кримінально-правових норм стає дедалі більш поширеним явищем, що зумовлене надмірною законодавчою діяльністю, яка часто є суперечливою, порушує системність кримінального законодавства та, на жаль, не завжди є кримінологічно обґрунтованою.

Поширеним видом конкуренції при кваліфікації злочинів у слідчо-судовій практиці є конкуренція загальної та спеціальної кримінально-правових норм. Водночас з'ясування сутності загальної та спеціальної норм, встановлення їх співвідношення в конкретному випадку ускладнює подолання такої конкуренції у процесі кваліфікації злочину.

Стан дослідження. Значний внесок у розробку вчення про конкуренцію кримінально-правових норм зробили такі науковці у галузі кримінально-правової науки, як О.С. Горє-

лик, Л.В. Іногамова-Хегай, З.О. Незнамова, С.Ф. Сауляк, М.М. Свідлов та інші. Крім того, окремі вчені присвятили свої дослідження проблемам кваліфікації злочинів, розглядали питання конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм (І.О. Зінченко, В.М. Кудрявцев, А.В. Корнеева, В. В. Кузнецов, В.І. Малихін, О.К. Марін, В.О. Навроцький, А.В. Савченко та інші автори). Водночас вважаємо за доцільне та необхідне провести дослідження кваліфікації злочину за умови конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм, оскільки: а) низка питань цієї проблеми й нині залишаються дискусійними; б) окремі питання зазначеної проблеми не порушувалися в кримінально-правовій літературі; в) роботи більшості авторів базуються на законодавстві, яке зазнало суттєвих змін щодо принципів (концептуальних) підходів та системності; г) наукові праці певних дослідників ґрунтуються на законодавстві та принципах і підходах кримінально-правової політики інших країн. Роботи ж названих та інших вчених є відправною базою для встановлення закономірностей розвитку наукового знання щодо окресленого питання.

Метою статті є дослідження проблем кваліфікації злочину за наявності конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм, встановлення правил (рекомендацій) подолання такого виду конкуренції та кваліфікації злочину за її наявності.

¹ З циклу статей «Кваліфікація злочину при конкуренції кримінально-правових норм».

Виклад основного матеріалу. У Кримінальному кодексі України 2001 р. (далі – КК) не міститься нормативного визначення поняття «конкуренція кримінально-правових норм» та не регламентовані правила кваліфікації злочину при конкуренції кримінально-правових норм, хоча це явище є доволі поширеним при застосуванні норм та інститутів кримінального права. *Конкуренція кримінально-правових норм* у процесі кваліфікації злочину наявна, коли у вчиненому діянні містяться ознаки елементів складів злочинів, що передбачені кількома (двома чи більше) кримінально-правовими нормами, що не суперечать, а частково збігаються як за обсягом, так і за змістом, кожна з яких претендує на застосування у процесі кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину. Кримінально-правові норми, які конкурують, є взаємопов'язаними та взаємозалежними, оскільки вони з різним ступенем узагальнення та з різною повнотою (у різному обсязі) передбачають ознаки вчиненого суб'єктом злочину. Саме тому такі норми частково збігаються як за обсягом, так і за змістом [1, с. 133–134].

Слід зазначити, що підхід щодо визначення понять «загальна» та «спеціальна» норма одним із перших був висловлений П.Е. Недбайло, який зазначав, що загальними та спеціальними нормами є норми, які регулюють порівняно однорідні явища. При цьому загальна норма регулює рід відносин, а спеціальна – видову групу цього роду [2, с. 86].

Для з'ясування співвідношення між загальною та спеціальною кримінально-правовими нормами доцільно використовувати методологічний підхід щодо питання співвідношення загального та одиничного. *Загальними та спеціальними кримінально-правовими нормами* є норми, що регулюють порівняно однорідні явища, охороняють порівняно однорідні суспільні відносини, передбачають однорідні (схожі, подібні) категорії злочинів. При цьому загальна норма регулює або охороняє рід відносин, передбачає «родовий» злочин, а спеціальна – видову групу цього роду, передбачає «видовий злочин» цієї категорії (роду). Таким чином, взаємозв'язок між загальною та спеціальною кримінально-правовими нормами характеризується співвідношенням понять «рід – вид».

При конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм, які містять склади злочинів, загальна кримінально-правова норма охоплює певне коло злочинів (приміром, умисне вбивство), а спеціальна – частину цього кола, тобто різновид злочину, передбаченого загальною нормою (наприклад, умисне вбивство з корисливих мотивів). Відмінність загальної та спеціальної кримінально-правових норм полягає у ступені абстракції формулювання кримінально-правової заборони (елементів їх ознак) складу злочину). На думку Б.А. Курінова, в спеціальній нормі обов'язково мають бути наявні всі ознаки загальної норми, одночасно спеціальна норма повинна мати власні специфічні ознаки, що виділяють її із загальної норми [3, с. 176]. Н.Ф. Кузнецова стверджувала, що загальні норми обов'язково наявні у спеціальних із додаванням однієї чи більше інших ознак [4, с. 121].

Водночас у науковій літературі висловлювався й більш вузький підхід щодо розуміння співвідношення загальної та спеціальної кримінально-правових норм. Так, В.Г. Беляєв зазначає, що загальною називають норму, яка передбачає відповідальність за злочин, скоєний без пом'якшуючих і обтяжуючих обставин, які впливають на кваліфікацію цього злочину. Спеціальна норма передбачає кримінальну відповідальність за злочин, вчинений, принаймні, за однієї пом'якшуючої обставини чи за однієї обтяжуючої обставини, кожна з яких впливає на кваліфікацію злочину [5, с. 80]. А.Ф. Черданцев до загальних норм зараховує норми Загальної частини КК, вказуючи, що загальні

норми можуть регламентувати не рід суспільних відносин, а який-небудь один елемент чи навіть окрему ознаку елемента суспільних відносин цілого роду чи виду [6, с. 70]. Проте виникає закономірне питання, як із таким підходом співвідноситься загальновизнана у кримінально-правовій доктрині позиція, згідно з якою положення низки норм Загальної частини КК є конститутивними ознаками елементів складів злочинів, передбачених нормами Особливої частини КК (розкривають, визначають їх зміст), приміром, приписи щодо регламентації понять «суб'єкт злочину» (ч. 1 ст. 18, ч. 1 ст. 19, ст. 22 КК), «спеціальний суб'єкт злочину» (ч.ч. 2–4 ст. 18 КК) тощо? Вважаємо, що у статтях як Загальної, так і Особливої частини КК містяться як загальні, так і спеціальні кримінально-правові норми (приміром, норма, що регламентує добровільну відмову при незакінченому злочині (ст. 17 КК), є загальною щодо норми, яка регламентує добровільну відмову співучасників (ст. 31 КК), яка є спеціальною). Розміщення конкретної статті в Загальній частині КК не перетворює кримінально-правову норму на загальну щодо співвідношення зі спеціальною нормою.

Таким чином, загальна норма Особливої частини КК передбачає загальний склад певної категорії злочинів, а спеціальна норма – спеціальний склад цієї категорії злочинів, який збігається з ознаками елементів загального складу злочину, проте виокремлений законодавцем із нього в самостійний склад злочину через особливості одного з елементів (його ознак) складу злочину. Спеціальна норма має володіти всіма ознаками загальної норми, проте у ній більш конкретизовано одну чи кілька її ознак. *Загальна кримінально-правова норма ширша за обсягом, а спеціальна норма повніша за змістом.*

Проведене дослідження дає підставу виділити *ознаки, якими характеризується конкуренція загальної та спеціальної кримінально-правових норм*: 1) логічна підпорядкованість спеціальної кримінально-правової норми щодо загальної; 2) різні обсяги застосування загальної та спеціальної кримінально-правових норм (загальна норма ширша за обсягом, порівняно зі спеціальною); 3) співвідношення таких норм за змістом (спеціальна кримінально-правова норма повніша за змістом, порівняно із загальною); 4) конкуренція загальної та спеціальної кримінально-правових норм можлива як у групі однооб'єктних кримінально-правових норм, розташованих в одному розділі Особливої частини КК, так і в групі різнооб'єктних (двооб'єктних) кримінально-правових норм, розташованих у різних розділах Особливої частини КК.

У науковій літературі неодноразово порушувалося питання щодо причин та доцільності існування спеціальних кримінально-правових норм, передбачених яких у КК завжди буде породжувати конкуренцію. Так, М.М. Свідлов зазначав, що суттєва різниця суспільної небезпечності деяких видів діянь, передбачених однією кримінально-правовою нормою, є першою підставою виділення спеціальних кримінально-правових норм. Друга підстава – необхідність диференційованого регулювання відповідальності за вчинення цих злочинів та неможливість досягнення цього завдання за допомогою наявної загальної норми [7, с. 8]. Призначення спеціальних норм полягає в диференціації кримінально-правового регулювання, яке проявляється не лише в пом'якшенні чи посиленні кримінальної відповідальності, але й у зміні змісту охоронних правовідносин, які регулюються нормою Особливої частини КК, яка порушена, та нормою Загальної частини КК [7, с. 9]. Причина конструювання спеціальних норм може полягати й у необхідності конкретизації кримінального закону, оскільки широкі диспозиції норм КК, що містять родові склади злочинів, значною мірою передають на розсуд суду вирішення питання щодо кола

караних діянь та характеру репресії, оскільки чим ширше диспозиція, тим ширше й санкція [7, с. 12].

Виникнення спеціальних кримінально-правових норм є об'єктивним процесом, що зумовлений розвитком та ускладненням суспільних відносин, є результатом соціально-економічно зумовленої спеціалізації правового регулювання, що відображає специфіку багатоманітних суспільних відносин, що регулюються певним комплексом юридичних норм, необхідністю їх диференціації та врахування своєрідності й специфіки як конкретних життєвих обставин, так і суб'єктів, що в них задіяні. Постійне намагання законодавця до правового регулювання окремих груп суспільних відносин, їх різних видів призводить до створення спеціальних норм.

Таким чином, існування спеціальних кримінально-правових норм поряд із загальними має сенс, якщо спеціальна норма по-іншому (доволі принципово) вирішує питання про кримінальну відповідальність та кваліфікацію вчиненого суб'єктом злочину порівняно із загальною, що зумовлено: а) суттєвою різницею суспільної небезпечності окремих видів діянь, передбачених однією кримінально-правовою нормою; а) необхідністю конкретизації кримінального закону; б) доцільністю диференціації кримінальної відповідальності; в) обґрунтованим підвищенням ефективності охорони відповідних суспільних відносин. Водночас нині, на жаль, виділення спеціальних норм в окремих випадках складно обґрунтувати як із позиції соціальної зумовленості, так і на підставі принципів й правил криміналізації та диференціації кримінальної відповідальності тощо.

Варто зазначити, що виділення спеціальних норм не пов'язано і не зумовлено різницею санкцій, тобто кримінально-правова норма може бути спеціальною щодо загальної незалежно від співвідношення санкцій таких норм, у зв'язку з чим вчені зазначають, що спеціальна кримінально-правова норма може застосовуватися, коли вона передбачає як рівну, так і менш сувору або більш сувору санкцію порівняно із загальною нормою [8, с. 143; 9, с. 74]. З іншого боку, однією з причин виділення спеціальних норм є суттєва зміна ступеня тяжкості злочину.

У кримінальному законодавстві виділення спеціальних кримінально-правових норм може відбуватися такими шляхами: а) з однієї загальної норми виділяється одна чи кілька спеціальних норм (приміром, із загальної норми, передбаченої ст. 364 КК (зловживання владою або службовим становищем), виділено кілька спеціальних норм, наприклад, привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК) тощо); б) із кількох загальних норм виділяється одна чи кілька спеціальних норм (наприклад, із двох загальних норм, передбачених ч. 1 ст. 121 КК (умисне тяжке тілесне ушкодження) і ч. 1 ст. 191 КК (вбивство через необережність), виділена спеціальна норма, передбачена ч. 2 ст. 121 КК (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого) тощо); в) з однієї чи кількох загальних норм виділяється спеціальна норма, з якої, своєю чергою, також виділяється інша спеціальна норма (ієрархічний, багатоступеневий поділ) (приміром, із загальної кримінально-правової норми, передбаченої ч. 1 ст. 115 КК (умисне вбивство), виділена спеціальна норма, що передбачена п. 8 ч. 2 ст. 115 КК (умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку), а з цієї норми виділені інші спеціальні, зокрема, передбачені ст. 112 КК (посягання на життя державного чи громадського діяча), ст. 348 КК (посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця) тощо).

У науковій літературі пропонується виділяти кілька підходів щодо виділення спеціальних кримінально-правових норм, оскільки залежно від способу виділення спеціальних норм можна визначити належність конкретної кримінально-правової норми до загальної чи спеціальної. Вертикальний спосіб формування спеціальних кримінально-правових норм має місце, коли з однієї загальної норми виділяється спеціальна, з якої ще одна спеціальна і т.д. [10, с. 362]. У разі вертикального способу виділення спеціальних кримінально-правових норм вони можуть змінювати свій статус залежно від того, які норми вступають у конкуренцію. Так, якщо конкурують ч. 1 ст. 115 КК і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК, то перша буде загальною, а друга – спеціальною, якщо конкурують п. 8 ч. 2 ст. 115 КК і, приміром, ст. 112 КК, то остання норма буде спеціальною щодо п. 8 ч. 2 ст. 115 КК, яка в такому разі буде загальною [10, с. 363].

У процесі горизонтального виділення спеціальних кримінально-правових норм з однієї загальної норми виділяється кілька спеціальних. При цьому всі вони будуть спеціальними щодо загальної і між собою будуть співвідноситися як спеціальні. Приміром, зі ст. 364 КК виділено цілу низку спеціальних норм, передбачених ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ст. 357, ч. 2 ст. 410 тощо КК [10, с. 363].

Дослідження кримінально-правової літератури дає підставу виділити *види спеціальних кримінально-правових норм* (підвиди конкуренції в межах співвідношення загальної та спеціальної кримінально-правових норм).

1. *За предметом правового регулювання* спеціальні кримінально-правові норми можна поділити на такі: а) *абсолютно* спеціальна кримінально-правова норма – норма, що передбачає відповідальність за злочин, який є однорідним із тим, що передбачений загальною нормою (приміром, ч. 1 ст. 115 і ч. 2 ст. 115 КК); б) *відносно* спеціальна кримінально-правова норма – норма, що виділена з кількох загальних кримінально-правових норм, а також та, яка хоча й була виділена із загальної, проте передбачає відповідальність за діяння, яке раніше не визнавалося у КК як злочин (наприклад, ст.ст. 186, 121, 122, ч. 2 ст. 125 і ст. 187 КК; ст. 364 і ч. 2 ст. 364-1 КК) [7, с. 19–21].

2. *Залежно від меж (обсягу) кримінально-правового регулювання* спеціальні кримінально-правові норми можна класифікувати так: а) спеціальна кримінально-правова норма, *що не змінює меж* кримінально-правового регулювання, – норма, що передбачає лише видову групу діянь, однорідних із діяннями, зазначеними у загальній нормі; б) спеціальна норма, *що звужує межі* кримінально-правового регулювання; в) спеціальна норма, *що розширює межі* кримінально-правового регулювання [7, с. 21–23].

3. *Залежно від об'єкта складу злочину* спеціальні кримінально-правові норми можна поділити на такі: а) спеціальна кримінально-правова норма, що має однаковий із загальною нормою основний безпосередній об'єкт складу злочину (*однооб'єктні* норми) (наприклад, ч. 1 ст. 115 і ст. 116 КК); б) спеціальна кримінально-правова норма, що відрізняється за об'єктом складу злочину від відповідної загальної норми, тобто *двооб'єктна* (має як основний, так і додатковий безпосередні об'єкти). Такі норми розташовані у різних розділах Особливої частини КК (приміром, ст. 364 і ч. 2 ст. 191 КК) [7, с. 23–24].

Конкуренція загальної та спеціальної кримінально-правових норм також може бути поділена на *види*: а) конкуренція кримінально-правових норм, що передбачають склад одного й того ж злочину, б) конкуренція кримінально-правових норм, що передбачають склади самостійних одиничних злочинів.

Так, *конкуренція загальної та спеціальної норм, що передбачають склад одного й того самого злочину, за*

ступенем суспільної небезпечності може бути наявна між: 1) основним та кваліфікованим складами злочину (приміром, так зване «просте» умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК) і умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками (ч. 2 ст. 115 КК) тощо); 2) основним та привілейованим складами злочину (наприклад, так зване «просте» умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК) і умисне вбивство з привілейованими ознаками (ст.ст. 116–118 КК) тощо).

Основний склад злочину містить обов'язкові конститутивні ознаки злочину цього виду і є загальною нормою. Кваліфікований чи привілейований склад злочину деталізує (конкретизує) одну чи кілька ознак відповідного елемента основного складу злочину (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони) і регламентується спеціальною нормою.

За об'єктом складу злочину кваліфікований склад злочину може конкретизувати: а) власне об'єкт злочину, передбачаючи додатковий об'єкт (наприклад, ч. 2 ст. 186 КК); б) предмет злочину (приміром, ч.ч. 3–5 ст. 185 КК); в) потерпілого від злочину (наприклад, ч.ч. 3, 4 ст. 152 КК).

За об'єктивною стороною складу злочину кваліфікований склад злочину може конкретизувати: а) суспільно небезпечні наслідки (наприклад, ч. 3 ст. 110 КК); б) спосіб (приміром, п. 5 ч. 2 ст. 115 КК); в) місце (наприклад, ч. 3 ст. 390 КК); г) час (приміром, ч.ч. 2, 3 ст. 407 КК); д) обставини (наприклад, ч. 3 ст. 402, ч. 3 ст. 403 КК); е) засоби і знаряддя вчинення злочину (приміром, ч. 4 ст. 296 КК).

За суб'єктом складу злочину кваліфікований склад злочину може конкретизувати: а) вік, з якого особа підлягає кримінальній відповідальності (приміром, ч. 2 ст.ст. 194, 347, 352, 378 КК); б) ознаку спеціального суб'єкта злочину (наприклад, ч. 2 ст. 129 КК).

За суб'єктивною стороною складу злочину кваліфікований склад злочину може конкретизувати: а) винуватця (наприклад, ч. 2 ст. 121 КК); б) мотив злочину (приміром, п.п. 6, 7 ч. 2 ст. 115 КК); в) мету злочину (наприклад, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК).

Привілейований склад злочину конкретизує: а) потерпілого від злочину (ст. 117 КК); б) час вчинення злочину (ст. 117 КК); в) обставини вчинення злочину (ст.ст. 116, 118 КК); г) спеціального суб'єкта злочину (ст. 117 КК).

Крім того, спеціальний склад злочину може конкретизувати не одну, а кілька ознак елементів складу злочину – як ознаки одного елемента складу злочину (наприклад, п. 4 ч. 2 ст. 115 КК), так і ознаки різних елементів складу злочину (приміром, ст. 117 КК).

Конкуренція загальної та спеціальної норм, що передбачають склади самостійних одиничних злочинів, може бути наявна за будь-яким елементом (його ознаками) складу злочину (приміром, ст.ст. 364, 366 КК). Наприклад, за об'єктом складу злочину конкурують ч. 1 ст. 377 КК (погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного) та ст. 129 КК (погроза вбивством) і ст. 195 КК (погроза знищення майна). Приміром, за об'єктом та об'єктивною стороною складу злочину конкурують між собою ч. 2 ст. 191 КК (привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем) та ст. 364 КК (зловживання владою або службовим становищем) тощо.

Як зазначає Л.В. Іногамова-Хегай, для обов'язкової наявності конкуренції загальної та спеціальної норм про двооб'єктні злочини необхідно встановити такі умови. По-перше, основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого загальною нормою, має збігатися з додатковим або факультативним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого спеціальною нормою. По-друге, основний безпосередній об'єкт злочину, встановленого спеціальною нормою, має бути окремим випадком додаткового (факультативного) безпосереднього об'єкта злочину, зазначеного загальною нормою [9, с. 111–112].

Згідно з принципом «*lex specialis derogat legi generali*» спеціальний закон виключає застосування загальної і, таким чином, *перевага віддається спеціальній нормі*. Водночас у разі декриміналізації спеціальної кримінально-правової норми регулювання відносин буде здійснюватися загальною нормою.

Загальне правило кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину за наявності конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм є таким: якщо суб'єктом вчинено злочин, який передбачений як загальною, так і спеціальною кримінально-правовими нормами, кваліфікація відбувається за спеціальною нормою, яка найбільш повно відображає ознаки (специфіку, особливості) вчиненого злочину. Так, відповідно до абз. 3 п. 12 постанови ПВСУ «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 р. № 7 «якщо за певне діяння передбачено відповідальність загальною і спеціальною (за об'єктом посягання, суб'єктом злочину тощо) нормами Особливої частини КК, таке діяння кваліфікується, як правило, за спеціальною нормою Особливої частини КК і додаткової кваліфікації за загальною нормою не потребує».

У кримінальному законодавстві окремих країн міститься регламентація питання подолання конкуренції загальної та спеціальної норм. Так, відповідно до ст. 116 КК Республіки Молдова загальною визнається кримінальна норма, що передбачає два чи більше шкідливих діяння, а спеціальною – кримінальна норма, що передбачає лише окремі випадки таких діянь (ч. 1). У разі конкуренції загальних і спеціальних кримінальних норм застосовується лише спеціальна норма.

Згідно зі ст. 8 КК Іспанії у разі конкуренції двох чи більше норм КК, що не містяться у ст.ст. 73–79, діяння підлягає кваліфікації з урахуванням таких правил: 1) спеціальна норма має пріоритет над загальною; 2) додаткова норма застосовується лише у разі відсутності головної, якщо вже відома така додатковість; 3) більш широка чи складна норма поглинає одиничні порушення закону; 4) за відсутності таких критеріїв більш суворі норми виключає застосування норм із меншою санкцією.

Висновки. Проведене дослідження дає підставу сформулювати *правила* (рекомендації, алгоритм) *кваліфікації злочину залежно від виду конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм*.

1. *Залежно від об'єкта складу злочину, передбаченого відповідною кримінально-правовою нормою:*

а) *конкуренція однооб'єктних кримінально-правових норм* – об'єкти складу злочину, що передбачені у загальній та спеціальній нормах, входять до одного родового об'єкта (норми розташовані в одному розділі Особливої частини КК, приміром, ст.ст. 364, 368 КК). В такому разі при кваліфікації злочину особлива увага приділяється з'ясуванню об'єктивної сторони складу злочину, а також суб'єкта та суб'єктивної сторони;

б) *конкуренція різнооб'єктних (двооб'єктних) кримінально-правових норм* – об'єкти складу злочину, що передбачені у загальній та спеціальній нормах, є різними, тобто входять до різних родових об'єктів (норми розташовані у різних розділах Особливої частини КК), при цьому спеціальна норма передбачає як основний, так і додатковий безпосередній об'єкти (приміром, ст.ст. 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК та п. 8 ч. 2 ст. 115 КК). У такому разі при кваліфікації злочину, в першу чергу, необхідно встановити об'єкт складу злочину (основний і додатковий), а потім встановлювати й ознаки інших елементів складу злочину. Відповідно до

абз. 2 п. 2 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. № 10, якщо за викрадення, заволодіння, привласнення, знищення, пошкодження та інші діяння щодо певного майна, предметів або засобів (наприклад, вогнепальна зброя, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, радіоактивні матеріали тощо) відповідальність передбачено за статтями, які містяться в інших розділах Особливої частини КК України, то такі діяння мають кваліфікуватися за цими статтями і додаткової кваліфікації за відповідними статтями розділу VI Особливої частини КК не потребують.

2. *Залежно від виду складу злочину за ступенем його суспільної небезпечності:*

а) конкуренція кримінально-правових норм, що передбачають основний та кваліфікований склади злочину – за такого виду конкуренції вчинений суб'єктом злочин підлягає кваліфікації за статтею (частиною статті) Особливої частини КК, що передбачає склад злочину з кваліфікуючою ознакою;

б) конкуренція кримінально-правових норм, що передбачають основний та привілейований склади злочину – за такого виду конкуренції вчинений суб'єктом злочин підлягає кваліфікації за статтею (частиною статті) Особливої частини КК, що передбачає склад злочину з привілейованою ознакою.

Водночас у слідчо-судовій практиці може мати місце й поєднання кількох видів конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм. Складність становлять випадки конкуренції *різнооб'єктних норм*, що передбачають *основний та кваліфікований склади злочину або основний та привілейований склади злочину*. У такому разі Пленум Верховного Суду України пропонує здійснювати кваліфікацію за сукупністю злочинів (приміром, абз. 5 п. 12 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти життя і здоров'я» від 7 лютого 2003 р. № 2).

Список використаної літератури:

1. Ус О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.

2. Недбайло П.Е. Советские социалистические правовые нормы. Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1959. 170 с.

3. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 181 с.

4. Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений: лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений». Москва : Издательский Дом «Городец», 2007. 336 с.

5. Беляев В.Г. Применение уголовного закона : учеб. пособие. Волгоград : Волгоград. юрид. ин-т, 1998. 120 с.

6. Черданцев А.Ф. Толкования советского права : учеб. пособие. Москва : Юрид. лит., 1979. – 168 с.

7. Свидлов Н.М. Специальные нормы и квалификация преступлений следователем. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1981. 47 с.

8. Корнеева А.В. Теоретические основы квалификации преступлений : учеб. пособие. Москва : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. 176 с.

9. Иногамова-Хегай Л.В. Концептуальные основы конкуренции уголовно-правовых норм : монография. Москва : Норма: ИНФРА-М, 2015. 288 с.

10. Уголовное право. Общая часть. Преступление. Академический курс. В 10 т. Т. VIII. Множественность преступлений. Стадии преступления. Кн. 1. Множественность преступлений / под ред. Н.А. Лопашенко. Москва : Юрлитинформ, 2016. 528 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Ус Ольга Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Us Olha Volodymyrivna – Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Criminal Law № 1 of Yaroslav Mudryi National Law University

olga.us@ukt.net